

Doğulaşma ve Edebiyat

Saman Hashemipour*

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

smnpour@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1756-3929>

Received: 24 May 2019, Accepted: 23 September 2019, Online: 24 April 2020

Özet

Doğu dünya görüşlerinden etkilenen Batının kültürel Doğulaşmaya maruz kaldığını ve buna bağlı olarak dünya edebiyatı okurlarının yaklaşımlarında değişiklik yaşandığı gözlemlenmektedir. Doğu merkezli roman yazarlarının Batı'daki satışlarının istatistiksel olarak incelenmesi veya Batılı okurlar tarafından Doğu kültürü hakkında popüler konuları incelemek yerine, bu makale, *Edebi Doğulaşma* teorisini savunmak için batıda çok satan Orhan Pamuk'un eserlerini uygun bir örnek olarak ele almıştır. Pamuk'un, Batılı okuyucular tarafından benimsenmesi ve popüler eserlerindeki Doğu kültürünün değerlerini yansıtması, küresel olarak dünya edebiyatının az bilinen kültürlerine artan ilginin bariz bir örneğidir. Bu anlamda, bu makalede enine boyuna savunulan 'Edebi Doğulaşma' teorisi ve Batı dünya görüşlerinin Doğu dünya görüşleriyle ihtilâl edilmesi, en açıklayıcı örneklerle ortaya koyulmuştur. Şimdilerde örnek gösterilen edebi eserler bile bu geçiş dönemini veya oryantasyon dönümünü doğru anlamamızı sağlamış değillerdir. Hatta daha az eleştirilmeye maruz kalan edebi eserlerden örnek göstermek bile, bu oryantasyon sürecini doğru algılamamızı sağlayamayabilir. Örneğin, başlıkta 'harem' kelimesi ile süslenen romanlar Batılı okuyucular tarafından oldukça rağbet görmesi ve üstelik buna benzer egzotik başlıklar ile yayınlanan eserler, kitabın Batı ülkelerinde iyi satış oranını garantiliyor. Ancak bu şekilde başlıklara dayanarak, sonuca varmak yanıltıcı olabilir. Bu nedenle, *Doğulaşmanın* temel işlevlerini edebi bir çalışmada, edebi teoriler ile belirtmek, bu ve ya benzer bir terimin sübvansiyonunu kolaylaştırır. Metinlerarasılık gibi edebiyatta baskın olan teorilerden yararlanan Pamuk, eserlerinde gizli olan Batı ve Doğu dünya görüşlerini kıyaslayarak, farklı bir şekilde her birinin tanımına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebi Doğulaşma, Doğulaşmak, Edebi Uyum, Metinlerarasılık, Orhan Pamuk

*Bu araştırmanın içeriği 2019 yılında Vernon Press tarafından yayınlanan *Logoteunison: Literary Easternization in Orhan Pamuk's Works* kitabından üretilmiştir.

Easternization and Literature

Abstract

In general, every human being experiences existential disappointment in a time between his birth and his death. Presented to the man with a short life span, we spend most of our life intertwined with many negative and positive factors, by thinking over the reasons having deep effect on our life. The aim of this article is to enter into an interrogation of Spinoza's work, *Ethica*, which may be the subject of philosophical therapy in the direction of how we can get rid of the unnecessary thought burdens that steal our time and make us tired. The West gradually influenced by Eastern world views that were exposed to cultural Easternization. Accordingly, changes in the approaches of globally literature readers are observed. Rather than analyzing the sale rates of Eastern-origin novelists in the West or examining popular issues about Eastern culture by Western readers, this article considers the best-selling author, Orhan Pamuk's works in the West to defend the Literary Easternization theory. The adoption of Pamuk by Western readers and reflecting the values of Eastern culture in his popular works is a clear example of the globally growing interest in the lesser-known cultures of World Literature. In this sense, the 'Literary Easternization' theory, which is advocated in detail in this article and the contradiction of Western worldviews with Eastern worldviews has been put forward with the most illustrative instances. Even though the literary works that are exemplified may not provide us with an overall understanding of this transition period or the turning of orientation, but arraying examples of less criticized literary works may not allow us to perceive this orientation process appropriately. For example, the novels adorned with the word 'harem' in the title are highly sought after by Western readers and helps the books to guarantee good sales in Western countries. However, based on such headings, it may be misleading to draw a conclusion to this topic. To define the essential functions of Easternization by literary theories, this or a similar term facilitates the subsidy in a literary work. Taking advantage of the dominant theories in literature such as intertextuality, Pamuk leads to the definition of each in a different way by comparing the Western and Eastern worldviews that are hidden in his works.

Keywords: Literary Easternization, Easternization, Literary Adaptation, Intertextuality, Orhan Pamuk

Giriş

“Doğulaşma” terimi ilk olarak Raphael ve Posthuma (1994) tarafından *Doğulaştırma: Japon Yönetim Tekniklerinin Gelişmekte Olan Ülkelere Yayılması* kitabında kullanılmıştır. Kitap, oryantal yönetim tekniklerinin Batı'ya yayılmasını ele alıyor. Bu eser, Japonya'nın sanayi gücünü ve Batı firmalarını yönlendirecek kadar gelişen bir üstünlüğü tartışmaktadır. Genellikle, yazarlar Batı'nın Uzak Doğu ülkelerinden ekonomik adaptasyonları hakkında bahsederken, esas olarak kültürel değişimlere atıfta bulunuyorlar. 2008 yılında, York Üniversitesinde Sosyoloji profesörü Colin Campbell, ABD ve Avrupa ülkelerinde 'Doğu düşünce biçimlerinin' nüfuzu sonucunda, Batıda yaşayan insanların

'inançları ve değerleri'nin etkilenmiş olduğunu açıkladı (Campbell, 2007). Campbell'ın *Batı'nın Doğulaşması: Modern Çağda Kültürel Değişimin Tematik Açıklaması* kitabı, Doğulaştırmanın hümaniter bilimlerin kültürel etkilerini açıklayan temel kaynağıdır. Campbell'ın teorisine göre Doğulaşma kısaca şöyle tanımlanabilir: Doğulaşma tezi, Max Weber'in kültür teorisinden ayrı olarak tanımlanamaz. Max Weber (1864-1920), belirli değerlere ve dünya görüşlerine dayanarak alt-kültürleri tanımlamıştı. Esasında, dünya görüşlerinin önemli olma sebebi, bize dünya hakkında bir fikir sunup ve aynı zamanda küresel bir kültür kavramı tanımamıza yardımcı olabilmesidir. Weber'in teorisi, dünyayı anlamlı bir kozmos olarak kabul etmiştir. Sosyal araştırmalarda rasyonalizasyona ve tarafsızlığa inanan Weber, sosyal bilimlerin soyut ve belirsiz olduğunu göstermek için ideal (saf) türler tanımlamıştır. Campbell, Yeni-Weberci olduğundan dolayı, Max Weber'in fikirlerine dayanarak, *Doğulaşma* Teorisini öne sürmüştür. Weber'den önceki sosyal bilimciler, toplumdaki insan yaşamını nesnel olarak incelerken, Max Weber toplumsal davranışın anlamını, yorumlayıcı aydınlanma yolu ile sempati veya empati gibi kavramlar ile birlikte anlatmaya çalıştı. Böylece, Weber gerçekliğin araştırmacı tarafından değil, anca öz-çalışma yolu ile ele alınmasını sağlamış oldu. Weber'in düşüncesinin Campbell'ın *Doğulaşma* tezine yansımaları ile beraber, Orhan Pamuk'un eserlerindeki gizli olan benzer düşünce de kolaylıkla açıklanabilir.

Yerel ve evrensel arasındaki mütedavim olarak yaşanan gerilim neticesinde bu konu araştırmacılar için tanıdık bir mebhasdır. Düşünürlerin çoğunluğu bugünün 'küresel' bakış açısının, diğer kültürleri kendi değerlerine göre değerlendiren hegemonik bir Avrupa merkezli kültürel vizyon uygulamaya çalıştığını inanmaktadırlar. Bu nedenle, küresel perspektiflerin asimilatif doğası, kültürel söylem tartışmasına yol açmaktadır. Bryan Turner kültürel düşünce sistemi olmadan—sosyolojinin önerdiği gibi— modernleşmeyi seçemeyeceğimizi hatırlatıyor. Örneğin, eğer bilgimiz modernist veya anti-modernist bir düşünce ise, bilginin İslamlaştırılmasını yargılamak mantıklı değildir. Turner, Dünya dinlerinin her zaman küresel olduğunu iddia etmesine rağmen, küreselleşme süreçleri ve dünya kavramını farklı kültürlerin bakış açısından anlamaktadır. İslam'ı rasyonalist modernite ve Hristiyan Batının sorunlu ilişkiler içinde ele almak, Asya ve Afrika bilim adamları tarafından tepkisel olarak bir tür batıcılık kabul edilip, oryantalizme ya da Batı'nın dayattığı küresel medeniyete de aykırı olarak kabul edilir. Ayrıca, yüksek ve düşük kültürler arasında bir ayırım yapmak, küreselleşme sürecinin bir parçası olarak kabullenilmiştir. Pamuk, belirli bir bakışı yorumlamadan, Batı ve Doğu yaşam tarzlarını göstermek umudu ile, İstanbul'u—Doğu ve Batı arasında bir konum olarak—seçmiştir. Pamuk'un romanları, Batı Avrupa ve Doğu Asya arasındaki yer alan İstanbul ve hatta genel olarak Türkiye'nin sosyal gerçeklerini—eleştirmeden—yansıtır. Eserlerinde Doğu edebiyatı, Türkiye'deki

siyasi olaylar, dini ayrımcılık ve kültürel çeşitlilik ile iç içe olan Batılılaşmış Türkiyeyi konu olan Pamuk, ülkesinde çelişkili konular hakkında tarafsız kalmayı tercih etmektedir. Örneğin, *Masumiyet Müzesi ve Kafamda bir Tuhaflık*'ta, Batılılaşmış ve muhafazakar ailelerin evlenmeden önce cinsellik hakkında bakışlarını yorumlamadan detaylıca bahseder. Pamuk'un anlatım biçimi Cemil Meriç'in düşüncesini hatırlatmaktadır. *Bir Dünyanın Eşiğinde*, Meriç Doğu ve Batı'nın oryantalist klişesini sorgularken, modern ve geleneksel, Doğu ve Batı veya yerel ve evrensel ayrımlarından uzak durmuştur; 'Eskiden Batı afroz edilirdi, şimdi Doğu afroz ediliyor. Daima afroz, daima duvar, daima husûmet. Bu lanet çemberi nasıl yıkacağız? Bilmiyorum' (Meriç, 2005, 37) diye şikayette bulunur.

Doğulaşma Nedir?

Doğulaşma veya 'Batıdaki Doğu,' (Campbell, 2007, 15) insanların davranışlarına, inançlarına veya kısaca dünya görüşlerine dayanarak, 'Batı medeniyeti içinde var olan' Doğu dünya görüşlerinin derlemesi olarak gösterilmektedir (Campbell, 2007, 39). Campbell için Doğulaşma, Batılılaşmadan uzaklaşma süreci olmayıp, sadece Doğu'nun Batı kültürüne tahakküm etmeden etkileşiminin izlenimidir. Ama bu kavram, Batı'nın kolonileşmesi olarak tanımlanmamalıdır; hatta tam aksine, yenilenen Batı değerleri ve dünya görüşleriyle bir yüzleşme yolu bile kabul edilebilir. Campbell, seküler, rasyonalist ve bilimsel dünya görüşlerinin Doğu'da ortaya çıkma sebebinin başka bir seçenek bulunmamasına vurgulayarak açıklamıştır. Aslında Campbell Doğu inançları ve değerlerinin doğum yerinin Asya olmadığını, hem Doğu ve hem Batı kültürleri için ideal dünya görüşlerinin farklı olmasının gereğini savunmaktadır. Sonuç olarak, Doğu'yu Batı uygarlıklarında kültürel dünyaya uyarlama şekli olarak ve Doğu dünya görüşlerini özümseme sebebi olarak veya Batı kültürlerinde Doğu değerlerini seçme şekli olarak özetleyebiliriz. Pamuk, bu uyarlamayı saat örneğini ile vurgulamıştır. Aynı zamanı gösteren iki saatte, birinin diğer saati taklit etmediğini belirten Pamuk, iki saat farklı zamanlar gösterdikleri halde, birinin doğru, diğerinin yanlış olduğunu söylemeyeceğimizi de vurgular; "Bir saatin diğerinin beş saat ilerisinde olduğunu söylemek saçma gözüküyor; o zaman basit bir şekilde aynı mantığı kullanarak, diğerinin [beş] saat gerisinde kaldığını söyleyebilirsiniz" (Pamuk, 2006, 153-154).

Homi Bhabha (1949-) küreselleşmenin 'her zaman kendi ocağından başlamalı' diye düşünürken, küreselleşmenin ilerleyişinin 'küreselleşen ulusların' içindeki farkı nasıl ele aldığını ve bu 'hayali toplumun' çeşitlilik ve azınlık haklarının sorunlarını nasıl çözdüğü ile ölçüldüğünü belirtiyor, (Bhabha,

1994). Küreselleşme, tüm kültürel sistemlerin yerel kültürler oluşturma olasılığını arttırıyor; örneğin, İngiliz kültürünün küresel bir kültür olduğunu öne süren düşünceyi devam ederek sürdürebilmesi zor gözüküyor. Ayrıca küresel bağlamda kültürel benzerlik postmodernite ile birlikte kendine yeni bir odak noktası yaratır, çünkü bu şekilde bireysel ve ulusal kimlik arasındaki ilişki oldukça dengesiz ve belirsiz hale gelir (Turner, 1994, 184). Campbell için küreselleşme, Batılaşmak ile aynı anlama geliyor; çünkü kültürel küreselleşme Batıdaki Batı kaynaklı hareketlerden etkilenmektedir.

Hannah Arendt bazı toplulukların, yeni küresel siyaset anlayışı kapsamında diğer örgütlü topluluklar tarafından değerlendirildiklerini düşünüyor. Bunun sebebini de, ‘artık dünya üzerinde medeniyetsiz bir nokta kalmadığı’ ve insanların ‘tek bir dünya’da yaşıyor olmasıdır. Küresel kozmopolitizm dünyayı ulusal toplumlardan oluşan küresel bir topluluk olarak tanımlar. Üstelik, küreselleşme, çok kültürlülüğün temsil ettiği ulus devletlerin geleneksel baskın kültürlerine meydan okur. Ulus devletler, ulusal kültürel kimliklerini karakterize etmek zorundadırlar. Küreselleşme, bir topluluk içindeki çeşitli geleneklerden oluşup, yeni bir kültürel çeşitlilik düzeyi ve çok kültürlülük üretir. Avrupa aydınlanmasından türetilen çok-kültürlülük, metinleri seküler klasik metinler olarak değerlendirmelerine neden oldu. Böylece, Tek’in içinde Çok sayıda kültürel geleneklerin kurulmasını açıklanmış olup—etnik gruplarla bağlantılı—kültürler bakımından eşit olarak yargılar. Bu yargılama, toplumsal durumların herhangisinden biridir. Bunun yanı sıra, ‘kozmpolit’, yerel geleneklere yönelik şüpheli bir bakış açısı sergileyen evren vatandaşını temsil eder. Bu tanım, Campbell’in Doğulaşma tanımında kullandığı Weberci dünya görüşüne çok benzer bir düşüncedir.

İngiliz doğumlu Ganalı-Amerikan kültür teorisyeni, Kwame Anthony Appiah (1954-), kozmopolitizmi yalnızca dünya ile değil, evren ile müterafik olarak açıklamaktadır. Appiah’ı gözetme yolu ile geleneksel görüş olan kozmopolitizmi ‘her uygar kişinin topluluklar arası bir topluluğa aittir’ (Appiah, 2006, xiv) iddiası reddettiğini ekler. Appiah’ın fikirlerine dayanarak, kozmpolit kavramı tanımlamak için iki konu birbirine bağlıdır: İlk olarak, vatandaşlık ile ilgili olan kısımda, başkalarına karşı yükümlülüğümüz olduğu aşikardır. Ayrıca, farklı toplumların yaşam tarzlarındaki insan farklılıklarından oldukça ders almamız mümkündür. Bu iki ideal, birbirleri hakkında evrensel olarak kaygı ile beraber saygı duymak ile çözüm bulur. Dolayısıyla, kozmopolitizm çatışmaya bir çözümdür. Anthony Appiah yerel sorumlulukları kapsayan evrensel kozmopolitancı bir terim tanımlamanın zalimce olduğunu düşünüyor. Bu süreçte kafa karıştırıcı olan terim de ‘milliyetçilik’ olmalıdır, çünkü, ‘eğer ulusal suçlamalar eylemlerin sebebi ise, bazen sadakatsızlığa bağlanarak, yoğunlukla yerel sebepler ile müdahale edilir’ (Appiah, 2006, 239). Bu kapsamda, Campbell’in Doğulaşma teorisi, kozmpolit toplumda daha gerçekçi görünmektedir çünkü Doğulaşma kanıtlara

dayanırken, kozmopolitizm hayal edilen eşit haklar savunan dünyaya dayanmaktadır.

Eski İran Cumhurbaşkanı Mohammad Khatami, Amerikan bilim insanı olan P. Huntington'un 'Medeniyetler Çatışması' teorisine cevap olarak 'Medeniyetler Arası Diyalog' fikrini ortaya koydu. Kasım 1998'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2001 yılını 'Birleşmiş Milletler Medeniyetler Arası Diyalog Yılı' veya ünlü tarihçi Tzvetan Todorov'un anlatımına göre, 'medeniyetler arası diyalog' olarak adlandırdığı ilan etti, (Todorov, 2010, 165). Bunların yanı sıra, Fransız siyasetçi Aimé Césaire, farklı medeniyetlerin temasa geçtiğini kabul edip ve bunun sebebini 'medeniyetler için [kültürel] takasın oksijen olduğu' (Césaire, 2000, 33) gerçeği sundu. Avrupa'nın bir 'kavşak' olduğunu ve bundan dolayı şanslı olduğuna inan Césaire, Avrupayı 'bütün düşüncelerin odağı, tüm felsefelerin hazinesi, tüm duyguların buluşma yeri' (Césaire, 2000, 33) olduğunu vurgulayıp, ek olarak, 'enerjinin' teorik fikirleri aydınlatmak anlamına geldiğini ve 'enerjinin yeniden dağıtımı için en iyi merkez' (Césaire, 2000, 69) olarak Avrupa'yı tanıtır. Sonuç olarak 'Batı dünyasının sınırları dahilinde, mantıksız, katılım kavramının hâkim olduğu, yanlış düşünce modeli olan ilkel düşüncenin gölgeli alanı' (Césaire, 2000, 69) olarak tanımlayan Césaire, farklı dünyaların karışımını onaylar ve kabul edilen iddiaların, 'toplumu sömürgeleştirirken aynı zamanda zihinlerin de sömürgeleştirildiğini' açıklar (Césaire, 2000, 94).

Benedict Anderson, modern Batı sosyal felsefesinin küresel perspektifinde 'küresel gücün koşullarıyla sınırlı' olduğunu söylüyor ve 'Batı evrenselciliği' 'Oryantal istisnacılığından' daha az bir şekilde değil de, üstelik yeni bir evrensel fikrin daha çeşitli zengin ve farklılaştırılmış olarak kavramsallaştırılmış biçimde göstermektedir (Anderson, 1991). Aynı şekilde, Hans-Georg Gadamer 'çeşitlilik içinde birlik olan küresel tek-biçimliliği' (Pantham, 1992, 132) açıklayıp, insanlığın 'çoklu kültürel farklılıkları' takdir edip, 'hoş görülme olmanın' gereğini anlatır. Gadamer Hegemonya veya 'herhangi bir tek ulusun tartışılmaz gücünün,' insanlık için tehlikeli olma sebebini, 'insan özgürlüğüne aykırı olması' olarak açıklayıp, bu kavramı 'Avrupa'nın mirası' olarak gösterir (Pantham, 1992, 132). Çeşitlilikte böylesine bir birlik evrensel olarak yaygınlaştırılmalıdır, çünkü 'her kültürün ve her insanın, insanlığın dayanışması ve refahı için önereceği kendine özgü birşeyleri vardır' (Césaire, 2000).

Campbell'a göre, küreselleşme dünya görüşlerinin ve kültürlerin uluslararası entegrasyonu sürecidir. Küreselleşme sürecindeki aşamalardan biri de Arkaik küreselleşmesidir ki en eski uygarlıkların onyedinci yüzyıla kadar uzanan küreselleşmesini ifade eder. Erken modern küreselleşme iki asırda ceryan edip, buna ondokuzuncu yüzyılda Modern küreselleşme denir. Küreselleşmenin

tarihi, Doğu'dan gelen geleneksel fikirler Batı da küreselleşmenin gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Campbell, 1970'lerde kurulan küreselleşme kavramı hakkında 'Batılılaşma için farklı bir isim' seçtiğini söylüyor (Campbell, 2007, 18). Campbell Kültürel küreselleşme konusundaki tartışmaların Batı'daki değerler ile ilgili, ceryan eden olayların nasıl gerçekleştiğini tartışıyor:

Batılılaşma dünya genelinde gerçekleşiyor, sonra Batı ya bir tür Batılılık özdeyişine kavuşup bundan böyle kültürel olarak değişmeden etkin bir şekilde kalacaktır, ve ya Batılılaşma burada da hızla ilerleyecektir; Bu durumda, muhtemelen Batı şu anda olduğundan daha yoğun bir Batı olmaya mahkumdur. [...] Aslında akademisyenler ve yorumcular sanki dünyadaki ülkelerin gittikçe daha fazla kabul görmeye başladığı fikrine çok yatkınlar. [...] Batı'da, Batı'nın kendisinde farklı bir şey olabileceği ihtimaline karşı belli bir körlük vardır. (Campbell, 2007, 19)

Doğulaşma, dünyayı 'tamamen bağlantılı ve kendi kendine yeten bir kozmos' olarak tanımlayıp, Weber'in 'kozmos' teorisine dayanmaktadır (Campbell, 2007, 58). Doğulaşma, Doğu ve Batı'nın tarihi buluşma noktasını olarak görünüp, vahit bir dünya kültürü kapsamında, nihai bir sonuca işaret eder. Bu nedenle, Doğululaşma, belirli yerli kültürlerin 'tek bir dünya' teorisini sunmaktadır. Pamuk'un çalışmaları bu kavramı bize açıkça göstermektedir. Pamuk'un yazma kariyeri, Doğu ve Batı'nın çatışmasından ziyade, bu iki farklı görüşün buluşabilme ihtimalinin bir kanıtıdır. *Beyaz Kale*'de, biri Doğu'lu ve diğeri Batılı olan bilim adamları, iki dünya arasındaki bir şehir olan İstanbul'da buluşurlar. Pamuk'un hikayesinin sonuna doğru, kimliklerinin zaman içinde değişimini gözlemleriz. Pamuk'un hikâyelerinin çoğu, Batı Avrupa ve Doğu Asya coğrafyası arasında konumlanmış olan İstanbul'da gerçekleşip, sosyal açıdan, hem Doğu ve hem de Batı kültürlerini tarihsel olarak doğallaştırmaktadırlar. Doğulaşma / Batılılaşma süreci veya Batı'nın çöküşü, Batı sonrası diğer kültürlerin yeniden canlanması anlamına gelir. Campbell için küreselleşme, Batılılaşma ile aynı anlama gelmektedir, çünkü kültürel küreselleşme, Batı'da yaşanan Batı değerleri veya Batı'da başlatılan hareketlerin etkisi altındadır. Campbell kitabında bundan bahsetmemese de, Doğulaşma, Kwame Anthony Appiah tarafından tanımlanan olası kozmopolit toplumdaki çok farklıdır. Çünkü kozmopolit toplum, ekonomik, politik ve hatta ahlaki hakların eşitliğine dayanan yaratıcı bir topluluktur; ancak Doğulaşma yaratıcı kuramlara değmeden, kanıtlara dayanmaktadır. Ayrıca, Doğululaşma kavramının, çok kültürlü geleneklerin kabulünü veya varlığını içeren çok-kültürlülük kavramıyla incelenemeyeceği barizdir. Doğulaşma, etnik ve ya dini grupların kültürel çeşitliliğine saygı duymak değil de, mevcut kanıtlar sayesinde bir istekliliğin açık sonucu olma

düşüncesi, kanıtların mantığını doğru anladığımızı açıkça ibraz etmektedir.

Doğululaşma, Batılı bilim insanlarının evrenle ilgili sorularını cevaplayamadığını savunmaktadır. Campbell, bize Yeni Çağ Hareketlerinin yaygın şekilde yayılmasının, mitoloji ve batıl inançları geride bırakılıp, bundan kaynaklı boşlukların doldurduğunu hatırlatıyor. Yeni Çağ Doğulaşma dünya görüşlerine dayalı yaşam tarzları, modern bilim ile dine karşı olan ilginin azalması sonucunda oluşan boşluğu doldurmaktadır. Campbell, temelde Karma, Reenkarnasyon, Zen Budizmi, Krishna bilinci, Yoga, Meditasyon, Tai-Chi ve Feng-shui'nin popülaritesinin geleneksel Doğu dünyasının görüşleri önemi bağlamında ve çekiciliğini göstermeye çalışıyor. Ancak, Doğuluların satılabilir ürünleri hakkında daha fazla özen göstermeleri gerektiğini de kabul ediyor, çünkü Batı kültüründe yeni alternatifler aramak bir değer olarak kabul edilmektedir. Ne de olsa, Doğulaşma, dualist materyalizmden metafizik monizme kadar bir dizi Doğu perspektifiyle karışık klasik Hristiyan teolojisi kavramlarını gözlemlemektedir. En bilinen geleneksel Doğu dünya görüşü, Pamuk'un eserlerinde optimize edilmiş olan Tasavvuftur. Doğu dünya görüşleriyle ilgilenen Batı zihninin ilgisini çekmek için Pamuk'un Tasavvuftan en fazla yararlandığını söyleyebiliriz. Daha açık bir ifade ile, çağdaş romancılar Doğu dünya görüşlerini Pamuk'un—Tasavvuf temalı eserlerinde kullandığı gibi—hikayelerine yansıtamamışlardır.

Doğulaşma, Edward W. Said'in *Oryantalizm* (1978) kitabında ibraz ettiği teorinin tam tersidir. Doğulaşma, Doğu ve Batı arasındaki etkileşimin tarihsel sürecini denetlememektedir, ancak Doğu-Batı bölünmesine karşı tarafsız bir bakış açısı sergiler: *Oryantalizm*, Arap-İslam mirasının eski uygarlıklarını incelerken, Doğululaşma, günümüzü—kanıt ve gerçeğe dayanarak—yorumlamayı amaçlamaktadır. Doğululaşma, Müslümanların Hristiyanlığı tam anlayamayacağına ya da tam tersine, Hristiyanların İslam'ı tam tamına kavrayamayacağına dair söylentilerini yasaklıyor. Daha ziyade, Doğululaşma, Oryantalizm ve Batılılaşma sonrası, Doğulaşma esnasında 'Biz kimiz?' sorusunu yorumlamak için günümüzün gerçeklerini araştırıyor. Edward Said bile, 'Oryantalizm, sadece modern siyasal-entelektüel kültürün kayda değer bir boyutunu temsil etmiyor' (Said, 2003, 12) diye itirafta bulunmuştur. Romanların akımında büyük rol oynayan ve özellikle seçilmiş olan İstanbul da, Pamuk Doğu-Batı kültürel dağılışı hakkında tarafsız bir görüşü olduğunu vurgulamaktadır. *Kara Kitap*, *Yeni Hayat*, *Cevdet Bey ve Oğulları*, *Kar* ve hatta *Masumiyet Müzesi* gibi romanlarında, Pamuk'un kahramanları İstanbul'un zengin semtlerinin yerleşimcileri ve *Kafamda bir Tuhaflık* romanında, kahramanı İstanbul'un bir varoşudur. Ancak, buna rağmen, bütün karakterler birbirlerine karşı tarafsız bir bakış sergiliyorlar. Genel olarak, Pamuk'un kahramanlarının yaşam yerleri, İstanbul'un Avrupa yakasından Asya yakasına kadar değişkenlik gösterirler.

Campbell, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'da Doğu değerlerinin artmasının olası nedenlerinin postmodernleşme ve modernitenin sondüğünü vurgulamasına rağmen (Campbell, 2007, 360), postmodern dünya görüşleri ile Doğulaşma tezi arasındaki farklılıkları vurgulamaktadır. Postmodernleşme, modernite sonrası dönemi kapsarken, Doğulaşma, dönemi olarak Hıristiyanlık sonrası zaman dilimini içermektedir. Postmodernizm, modern kültürün postmodern topluma dönüşüm mekanizmasını açıklayamazsa bile, Doğu'nun tezi, Batı'nın karakteristik rasyonalizasyonu yolu ile 'Doğu'nun Batı'daki yükseliş' sürecini sergilemektedir (Campbell, 2007, 362). Campbell, üst anlatıya aykırı olan postmodernizmin, Yeni Çağ tarzı olan Doğu anlayışının yeni eğitimlerinin açıklanması gerektiği konularını sorgularken, muhtemel olarak, postmodernizmden kaynaklı bir içsel çatışmaya vurgu yapmaktadır. Buna dayalı olarak da, Huntington'un, 'dünyanın daha modern ve daha az batılı hale geldiği' (Huntington, 1996, 78) düşüncesini vurgulamaktadır.

Edebi Doğulaşma Nedir?

Edebi eserlerin Doğulaşma sürecini incelemek *Edebi Doğulaşma* yoluyla tartışılabilir. Edebi Doğulaşma, edebi eserlerde Batı zihninin Doğulaşmasını inceler. Doğulaşma gibi, Edebi Doğulaşma da kanıtlarla desteklenen endüktif bir akıl yürütme sistemidir. Edebi Doğulaşma birkaç kural ile beraber tanımlanabilir:

Doğulaşma bir 'kozmos' teorisi ile tanımlandığı için, dünya edebiyatı kavramı olan Edebi Doğulaşma, Batılı okuyucuların edebi eserlere sızmış Doğu değerlerin benimsenme sebebini göstermektedir. Edebi Doğulaşma, tüm dünya edebiyatlarının edebi ilişkisini anlatmaktadır. Elde edilen kanıtlara dayanan Edebi Doğulaşma, diğer ulusların edebi eserlerinin başkaları için ne kadar farklı görüldüğünü sergilemektedir. Edebi Doğulaşma Herkesin anlatacak bir hikayesi olduğunu ve herkesin hikayesinin dinlemek için değerli olduğunu vurgular. Dolayısı ile dünya edebiyatı, Edebi Doğulaşmanın anlaşılmasında kilit bir rol oynar. Neredeyse iki yüzyıl önce, Goethe 'Ulusal edebiyat artık oldukça etkileyici bir terim; dünya edebiyat çağı ha oldu ha olacak ve herkes yaklaşımını güçlendirmek için çaba sarf etmek zorundadır' (Damrosch, 2003, 1). David Damrosch dünya edebiyatı vasıtasıyla dünya görüşümüzü oluşturmaya yardımcı olan edebiyata dair bir ifade kullanarak, 'dünya edebiyatı, her zaman ağırladığı kültürün değerleri ve ihtiyaçlarından daha ziyade, kaynak kültür ile ilgilidir' (Damrosch, 2003, 283). Damrosch bu ilişkilerin, hem ev sahibinin hem de kaynak kültürlerin 'bir işin yalnızca kendileri tarafından sınırlanmayan [her iki kültürü birbirine bağlayan] dünya edebiyatı olarak yaşadığı eliptik alanı üreten iki odak noktası olan, yani 'çift kırılma

noktası' yarattığını düşünüyordur. (Damrosch, 2003) Columbia Üniversitesi'nin baş profesörü olan Damrosch, o sırada öğretim görevlisi olan Orhan Pamuk'un *Saf ve Düşünceli Romancı* yazma sürecinde büyük rol oynadı. Pamuk'un roman hakkındaki fikirleri, Damrosch'un dünya edebiyatı hakkındaki görüşlerine çok benziyor. Damrosch dünya edebiyatının 'kaynak kültürden' daha ziyade 'ev sahibi kültürün değerleri ve ihtiyaçlarını' kapsamaktadır. Bu manzara, uluslararası en çok satan bir yazar olan Pamuk'un eserlerinde ideal olarak yansıtılmıştır. Pamuk kitaplarında İstanbul şehri ile sembolize edilen Doğu-Batı kültürlerinin bağlaşımı hakkında yazıyor.

Batı ülkelerinde kişisel gelişim kitaplarının yaygınlaşması bize insanların manevi boyutlar kadar fiziksel boyutlara da önem verdiğini göstermektedir. Doğulaştırmanın vurguladığı gibi, Batı toplumlarında, Doğu edebi eserleri ya da şaheserleri ile birlikte Yeni Çağ zihin-beden-ruhun maneviyatı yaygınlaşmaktadır. Böylece, geleneksel tanrı inancı, doğa-üstü güçler ve Yeni Çağ Hareketleri kavramlarına dönüşür. Eski Doğu şaheserlerindeki Doğu mistik unsurları, Batı'ya yeni bir dünya görüşü sunar. Pamuk'un Hallaj, Şams-i Tabrizi ve Rumi gibi Sufiler ile ilgili anlattıkları ve eski zamanların edebi şaheserlerinden anlattığı mistik hikayeler, doğa-üstü güçler ve Yeni Çağ Hareketlerine ilgi gösteren Doğu temalı eserleri okurları için bilinçli bir kültürel tanımdır. *Benim Adım Kırmızı* ve *Kara Kitap*, Batılı okuyucular tarafından incelenmek için Doğu dünya görüşlerini dile getiren iki büyük paragonudur.

Weberî rasyonalizasyon süreci ile Doğulaşma, Doğu'ya doğru gitmek için Batı dışında bir yol bulunmadığını belirtir. Yeni uzay araştırmaları, evrendeki gizemli toprakları keşfetmek için yapılır ve amacı daha fazla toprağı kapsama amaçlıdır. Batılılar, dünyada tamamen keşfedilmemiş yerler olduğunun farkındadırlar. Doğulu olanlar, Doğu'da kaçırılmayacak özellikler olduğunu farkettiler. Bu nedenle, mesela, çoğunlukla Amerika ve Avrupa da yaşayan İranlı kadın anıyazarları ve Afgan ve Japon yazarların Batı ülkelerinin kitapçılarının uluslararası çok satan kitaplar raflarında eserleri göze çarpıyor. Belki de Batılılar için ilginç olan Doğu odaklı hikayeler olduğunu fark eden Pamuk, Batı kitap marketinde kendine yer bulabilmek için metinlerarasılığı kullanıyor. Doğu edebiyat eserlerini kullanmak, Pamuk'a Doğu'nun edebi ve kültürel zenginliklerini dolambaçlı bir şekilde—hayatında yeni bir anlam bulmaya istekli olan—Batılı okuyucusuna gösterme fırsatı veriyor.

Amerika ve Avrupa'daki en çok satan Doğu merkezli yazarlar, Batı ülkelerinde yetişmişlerdir. Genellikle İngilizceyi akıcı bir şekilde kullanmaları, onları daha fazla sayıda okuyuculara ulaşmalarını sağlar. Popüler dillerde yazılmış ya da eserlerin bu dillere çevrilmiş kitaplarının, dünya edebiyatı alanındaki küresel okuyucular aracılığıyla daha fazla destek almalarına yardımcı olduğu ortadadır.

Goethe, çeviri yolu ile Farsça şaheserlere ulaştı ve böylece şimdilerde çeviri yolu ile, araştırmacılar ve bilim insanları okumaya değer uluslararası edebi eserlerin farkına varıyorlar. Erdağ Gökner ve Maureen Freely, Pamuk'un eserlerinin çevirileri için ödüller kazanıp, Pamuk'un çalışmalarının başarısına katkıda bulundular. Damrosch'un *Dünya Edebiyatı Nedir?* eserinde, çeviri eserlerin kaynak kültürünü daha değerli kıldığını ifade etmektedir. Batı'nın okurları için Doğu şaheserleri aracılığı ile Doğu değerlerini temsil etme biçimi, dünya edebiyat eserlerinin iyi örneklerini optimize eden Pamuk'un eserlerinin tercümesiyle mümkün olmuştur.

Edebi Doğulaşma, postmodernizm ve dünya edebiyatı arasında içsel bir etkileşim olduğu aşıkardır. Doğulaşma, postmodernleşmeyi iç çatışmalarından dolayı eleştirse bile, Doğulaştırmayı postmodernizm terimleri kullanmadan edebi bir süreç olarak tanımlaması mantıksız görünmektedir. Doğulaşma, postmodern düşünürlerin teorileri aracılığıyla tüm düşüncelere ve fikirlere açık olan bir 'kozmos' ve Edebi Doğulaşmadır. Metinlerarasılık, pastiche ve kolaj yolu ile dünyadaki eserler arasındaki etkileşime sebep olup, eski şaheserler—veya kaydedilmemiş edebi eserler bile—dünya edebiyatının okurlarının tanınmasında büyük rol oynar. Tarihin reddedilmesi Edebi Doğulaşma ile uyumlu değildir. Dünya edebiyatının bütün tarihi ve Avrupa merkezli dışındaki herhangi bir sömürgecilik öyküsü veya dogmatik bakış açısı duyulmaya değer. Çok satan Doğu eserleri, Edebi Doğulaştırmanın iddiasını kanıtlar.

Literatür çalışmasında yeni kavramlara açık olmayan bir şekilde sunulması, bir teori veya tez konusunda şüpheleri gidermek için açıklama ve örnekler sunulmasını gerektirir. Orhan Pamuk, Edebi Doğulaştırmanın tanımlanmasındaki şüpheyi çeşitli nedenlerle ortadan kaldırmak için yüce bir yazardır. Dünya edebiyatı kavramında, kitapları altmıştan fazla dile çevrilmiş olan Pamuk gayet tanınmış bir romancıdır. Edebiyatı prestijli Nobel Ödülü'nü kazanıp, tüm dünya edebiyatı okuyucularına eserlerinde Doğulaşma materyallerini tanıtmıştır. Eleştirmenler, Pamuk'un Batı tarzı bir yazar olduğunu kabul eder, Pamuk'u Paul Auster, Umberto Eco ve bu yüzden eserlerinde sihir gerçekçiliğini kullanan başka postmodern yazarlar ile karşılaştırmasının uygun görürler.

Pamuk, Batı dünyası edebiyatı okuyucusunun büyük Doğu edebi eserleri hakkında yeterli bilgi edinmesine yardımcı olmuştur. Metinlerarasılık aracılığıyla Farsça, Arapça, Sanskritçe ve Osmanlı Türk şaheserlerini tanıtmıştı. Yeni Çağ Harekatı'nın kaynağı olan tasavvuf, Pamuk'un eserlerinin çoğunda önemli bir rol oynar. Büyük Sufilere ve öykülerindeki yaşamlarına yaptığı atıflar ve eserlerinde ile Doğulaşma'nın Yeni Çağ dünya görüşleri isteği Batı zihninde kalması ile ilişkin yeterli kanıttır. Tasavvufu ilgilleyen Pamuk, Tasavvufun neden Batılı zihinler çekici

geldiğini sergilemektedir. Ayrıca, kurgusal olmayan Pamuk, *Beyaz Kale*, *Kara Kitap* ve *Benim Adım Kırmızı* gibi çalışmalarına yansıyan abisi ile rekabet halinde olmasını vurgulamaktadır. Terim olarak ‘Doğu’ ve ‘Batı’ rakip olarak incelenebilir olmalarına rağmen Huntington’un ‘Medeniyetler Çatışması’ teorisine inanmak yerine, Pamuk ‘Medeniyetler Arası Diyalog’ dan bahsetmektedir. Orhan Pamuk, Asya ile Avrupa’yı ve aynı zamanda Doğu ile Batı’yı birbirine bağlayan İstanbul ve Boğaz Köprüsü, kutuplar arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. İstanbul’un Avrupa ve Asya yakasının ayrı olması, Doğu ile Batı arasındaki ilişkiyi göstermek için metafor görevini üstlenmektedir. Bazen bu bağlantı, Pamuk’un romanında, konularını değiştiren ve yeni roller alan kahramanlar olarak gösterilmektedir. *İstanbul* eserindeki anlatıları ‘*Hüzün*’, farklı etnik kökenleri ve kültürel çeşitliliği içeren Osmanlı döneminin ruhunu yitirmenin üzüntüsü yansıtırken, Pamuk, Lyotard’ın *tristessesinden* farklı bir temadan bahsettiğini vurgular.

Bazı düşünürler, Batı nesnelciliğinin nihayetinde, Doğu maneviyatına dayalı olarak yaşanan kayıpları Doğu ile Batı arasında uzlaşma olasılığını ortadan kaldırmış olabileceğine inanmalarına rağmen, aksine, Doğulaşma Batı kültürünün Doğu dünya görüşleri ile sonuçlandığı barizdir. Edebi Doğulaşma karşılaştırmalı edebiyat teorisi veya Damrosch’un *Dünya Edebiyatının* dünya ve önde gelen edebi şaheserlerin anlaşılmasını daha da ileriye götürmek için Doğu ve Batı dünya görüşlerini koordine ettiğini açıklıyor. Bu iddiamın kanıtı, Batılı okuyucuların Doğu odaklı edebi yazarların çalışmalarına olan ilgisidir. Pamuk gibi Doğu yönelimli yazarların günümüzün en çok satan yazarları olarak dikkate alınca, Doğu merkezli edebi şaheserlerin ortak bir zemini sağlanılmaktadır. Bu şaheserlerin en önemli özelliği, Doğu tasavvufunun irfandan bahsetmeleridir. Batılı yazarlardan etkilenen tanınmış bir yazar olan Orhan Pamuk—düşünce tarzları ve yaşam tarzları da dahil olmak üzere—Türkiye’de yücelip—Doğu ve Batı dahil—kültürel özelliklerini ortaya çıkarmak için iyi bir fırsat sağlayan Doğunun kültürel geçmişine erişim sağlamıştır. Ancak, Doğulaşma tezi, Batıların bakış açısında ortaya çıkan Doğu dünya görüşünün etkisinin altını çiziyor. Belli bir zaman diliminde nabzı yakalayan Dünya Edebiyatı, Edebi Doğulaşma vasıtası ile geçmişten günümüze dünya edebiyatının—bir parçası olarak—edebi eserlerini bir çatı altında toplayıp, Doğu ve Batı cephesinden küresel okurlara edebi hazineler sunar. Bu şekilde, karşılaştırmalı edebiyat veya dünya edebiyatı gibi karşılaştırmalı çalışmalar, edebi eserler ve kültürler arasında etkileşimli ilişkiler kurar. Mutlak ruhun evrensel dili olan Tasavvuf Pamuk’un eserlerinde yer alır ve Doğu mistisizm gibi diğer Doğu merkezli yazarların edebiyatta bütünleşmiş en açık kesimli örnekleri olarak ortaya çıkar. Bu nedenle, kozmopolitizm çağında Doğu ve Batı edebi eserler arasındaki farkları ayırt etmek, steril bir tartışma gibi görünmektedir. Doğu ile Batı arasında varsayılan bir çatışma geliştirirken, öncelikle hangi

Doğu ya da Batı'yı tartıştığımızı belirtmeliyiz. Örnek olarak 'Batı' bu bağlamlarda incelenebilir: coğrafya (Avrupa ve Amerika), kültür (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, Fransa, v.s.), Din (Hıristiyan, Yahudi, yeni felsefe hareketleri), endüstri (ABD, Almanya, v.s.), Askeri (NATO), sömürgecilik (Fransa, İngiltere, vb.), Liberalizm (Yunanistan), laiklik (Türkiye) ve bunun benzer şekillerde. Açıkçası, Doğu'yu tanımlarken, farklı kategoriler oluşturmak mümkündür. Bağlayıcı olmayan etkileşimli ilişkilerin yanlış anlaşılmaya neden olduğu açıkça ortadadır. Bu nedenle, inakçı Avrupalı veya Oryantalist aydınlar bugünlerde reddedilmişler.

Sonuç

Doğulaşmanın en önemli özelliği, Batılılaşmaya karşı olmamasıdır. Yanlış anlaşılmayı önlemek için, Doğulaşmanın Oryantalizme karşı olduğu tekrar tekrar not edilmeli. Doğulaşma, Oryantalizmi sorgulamayı ya da Avrupa merkezliliğini detaylı olarak incelemeyi amaçlamamakta olup ancak, kendisini onlardan ayırmaya çalışmaktadır. Reddetme, düşmanlık ve yüzleşme yerine, anlayış ve etkileşimi benimsemek, Doğulaşmanın çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Batı'nın mutlak bir şekilde onaylanması ya da ihmali, Doğu için yararlı değildir. Bu nedenle ılımlı, olumlu ve tarafsız bilimsel, kültürel, politik ve ekonomik ilişkiler Batı kültürüne ve medeniyetine yönelik objektif bakış açısı ile mümkündür. Doğulaşma, Doğu'nun Batı'daki karşılıklılığını ve pozitif bilisini vurgulamaktadır ve Edebi Doğulaşma, dünya edebiyatı çalışmalarını ve kültürel içeriklerine ve alanlarına dayanan edebi eserlerin uyumunu iç içe gelmesi olarak tanımlanabilir.

Kaynaklar

- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Appiah, K. A. (2006). *Cosmopolitanism: Ethics in a world of strangers*. New York: W.W. Norton & Co.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. New York: Routledge.
- Campbell, C. (2007). *The easternization of the west: A thematic account of cultural change in the modern era*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Césaire, A. (2000). *Discourse on colonialism* (J. Pinkham, Trans.). New York: Monthly Review Press.
- Damrosch, D. (2003). *What is world literature?* NJ: Princeton University Press.

- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.
- Meriç, C. (2005). *Bu ülke, Cemil Meriç bütün eserleri 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (2006). *The black book* (M. Freely, Trans.). London: Faber.
- Pantham, T. (1992). Some dimensions of the universality of philosophical hermeneutics: A conversation with Hans-Georg Gadamer. *Journal of Indian Council of Philosophical Research*, 9(3), 123–35.
- Said, E. W. (2003). *Orientalism*. London: Penguin.
- Todorov, T. (2010). *The fear of barbarians: Beyond the clash of civilizations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Turner, B. S. (1994). *Orientalism, postmodernism, and globalism*. London: Routledge.